

סוטה מ

משה שווערד

1. תוספות מסכת סוטה דף לט עמוד ב

במנחתא דתעניתא מאי אמרי - אף על גב דפסקינן בפ' בשלשה פרקים (תענית ד' כו:): כר' יוסי דאמר ליכא נשיאות כפים במנחתא דתעניתא משום דשכיח שכרות ואתי לאחלופי בשאר יומי י"ל הכא אליבא סתמא דמתני' דהתם בעי דקתני ד' פעמים ביום אי נמי אפי' לר' יוסי כדאמר התם מאחר דקי"ל כר' יוסי האיזנא מ"ט פרסי כהני ידייהו במנחתא דתעניתא כיון דסמוך לשקיעת החמה קפרסי בתפלה כתפלת נעילה דמי.

2. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת סוטה דף מ עמוד א

בנעילה דיומא דכיפורי מאי אמר. והנה בדין נשיאת כפים בלילה דנו בזה הראשונים דהמהרי"ל בהלכות יוה"כ כתב דאפילו קרה דנעילה הוה בלילה נושאין כפים, דיש נשיאת כפים בלילה, דהוה דומיא דהקטרת אימורים דהוה בלילה... ולהלכה נראה באם נתאחרה תפילת נעילה דהיינו ברכת כהנים שבו לאחר השקיעה. הרי כיון דנקט המשנ"ב להלכה [בס"א ר"ג ס"ק י"ד] דודאי לכתחילה צריך כל אדם ליזהר להתפלל קודם שקיעת החמה דוקא, דהיינו שיגמור תפילתו בעוד שלא נתכסתה השמש מעינינו. מ"מ בדיעבד יוכל לסמוך על דעת המקילים להתפלל אחר השקיעה עד רבע שעה קודם צאת הכוכבים. ומוסיף שם בשעה"צ דנראה עוד דאפילו לדעת הגר"א והגאונים דסברי דמיד אחר השקיעה הוא ביה"ש, מ"מ נוכל לומר דבשעת הדחק סומכין על דעת ר' יוסי דס"ל דאז עדיין יום ודאי הוא עד שנראה שהכסיף העליון והושוה לתחתון. וא"כ כל זמן זה שכתב המשנ"ב שבדיעבד עדיין יכול להתפלל מנחה נראה דה"נ אפשר לסמוך לישא כפים בזמן הזה, דהרי צד יום הוא, ובצירוף דהרי דעת המהרי"ל דנושאין כפים בלילה. אבל לאחר זמן זה לא ישא כפיו.

3. שו"ע או"ח סימן קכח

(כו) בשעה שמברכין אין לומר שום פסוק, אלא ישתקו ויכוונו לברכה: הגה - ומכל מקום, עכשיו שהכהנים מאריכין הרבה בנגונים, נהגו גם כן לומר פסוקים, וכמו שנתבאר לעיל סי' נ"ז לענין ברכו, אך יותר טוב שלא לאמרם (ד"ע):

4. איזהו מקומן מסכת סוטה דף מ עמוד א

אולם כתב הדרכי משה וכן פסק בהגהת הרמ"א דעכשיו נוהגים לומר הפסוקים וסמכו על דברי הרא"ש בתשובה לענין 'ברכו' דנוהגין לומר 'יתברך' ולכן מאריך החזן וכו', וה"נ הכהנים מאריכין הרבה בברכותיהם ולכן אפשר לומר הפסוקים. ומ"מ מסיק הרמ"א דטוב יותר שלא לאומרם. וכן כתב המשנה ברורה בשם האחרונים, וכן הנהיג הגר"א שלא לאומרם. ויש לתמוה על מה שהדפיסו בסידורים לומר פסוקים שלא הוזכרו כלל בש"ס - עי' מש"כ בפרדס יוסף החדש (פר' נשא אות רנח. א.).

5. קרבן אורה על מסכת סוטה דף לט/ב

תוס' בד"ה עד שיכלה אמן כו' ... בברכת כהנים דחייב השמיעה בזה לצבור אינו מן הדין כל כך דמצות הברכה על הכהנים לבד ... וכן משמע מהא דאמר ר' זירא גופא לקמן דהעם אומרים הני פסוקי דרחמי ברכו כו' אלמא דליכא חיובא כל כך לשמוע הברכה:

6. דרשו משנה ברורה או"ח ס' קכח אות 9

9) אכן, להפסיק באמצע תפילת לחש בשתיקה כדי לשמוע ברכת כהנים, דעת הגרי"ש אלישיב (הערות על מסכת סוטה לח, ב, ד"ה שם) שאין לעשות כן, כיון שממשמעות כל הראשונים שלא הזכירו שיש מצוה להתברך, נראה שסוברים שאין מצוה בדבר [ועל כל פנים אין להקל כחרדים לענין זה, וראה עוד בספר אעלה בתמר (עמ' לח) בשם החזו"א שפסק שלא כחרדים], וראה להלן ס"ק עא שהובאו הדעות בענין זה.

שהוא מורה על קבלת הפְּרָכָה⁽⁸¹⁾.

81) וכן יחיד העומד באמצע קריאת שמע כשהגיעו הכהנים לישא כפיהם, כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' כא אות ב) שמחויב לשמוע את הברכות ולענות אמן אחר כל ברכה, אבל אחר ברכת 'אשר קדשנו בקדושתו של אהרן' לא יענה אמן.

ויחיד שעומד בתפילת שמונה עשרה, כתב בשו"ת אגרות משה (שם) שכיון שלדעת החרדים שייכים ישראל במצוה זו, מחויב להמתין בתפילתו ולשמוע את ברכת הכהנים [וכן דעת הגרש"ז אויערבך (ואני אברכם פע"א ס"ה)], אך אינו יכול לענות אמן אפילו אחר פסוקי הברכה, ואף אינו יכול לזוז ממקומו כדי לעמוד כנגד הכהנים. וסיים, שממילא פשוט שאסור לשום אדם להתחיל להתפלל שמונה עשרה כשלא יוכל לגמור תפילתו קודם נשיאת כפיים [אמנם, במקום אחר כתב בשו"ת אגרות משה (שם ח"ה סי' כ אות כג), שאף אם עומד באמצע שמונה עשרה מחויב לזוז ממקומו ולעמוד כנגד הכהנים, לקיים דין פנים נגד פנים, וכן יכול לענות אמן אם מובטח לו שיחזור לתפילתו]. אמנם, דעת הגרי"ש אלישיב (הערות על מסכת סוטה לח, ב ד"ה שם) שכיון שרוב הראשונים לא פסקו כדעת החרדים, גם הפסק בשתיקה אסור, הרי הם אנוסים וחשובים כעם שבשדות, וחלה עליהם הברכה.

8. ספר יוסף דעת

גבר מובא לעיל (לסו) בשם הגרש"ז ועוד פוסקים אחרונים ואגרות משה ושבט הלוי, שהעומד בתפילתו הכהנים מברכים – ישתוק ויאזין לברכתם. ולכאורה יש לפקפק בסברה, כי אפילו לדברי בעל שפר חרדים שישראל בכלל המצוה, הלא עוסק במצוה הוא ופטור ממצוה אחרת, [ונראה שאינו דומה לשמיעת קדיש וקדושה שהם דברי שבת ותפילה, ואינם נחשבים העברה גמורה מענין התפילה]. וגם הרי לא גרע זה שהוא מדבר לפני המלך, מאונס מלאכה שהוא פטור מלבוא, ומתברך גם אם אינו שם. ואכן דעת הגרי"ש א שליט"א ומו"א שסו שאין להפסיק בתפילה. [אלא שהוא נימק הדבר משום שמרוב הראשונים לא משמע כהחרדים, אך לכאורה נראה שגם לדעת החרדים אין חוב להפסיק וממילא אינו רשאי, כאמור. מה גם שבחרדים אין מפורש שהוא חוב על הישראל אלא שהוא בכלל המצוה כאשר הוא מתברך. ע' דבר אברהם סי' לא].

9. ספר שערים מציוונים בהלכה

דף מ. כיון דהויה לר' אבא דנפיש ליה בע"ה כו'. מכאן הביא התשב"ץ (ח"א סי' קמב) ראה שלא כדברי הרמב"ם במס' אבות (פ"ד מ"ה) שהוא כתב נגד הני ת"ת דמקבלים כסף מקהלות, ויש להתפרנס ממעשי ידיהן [ע"י ברמב"ם (ת"ת פ"ג ה"י) ועו"ש (ה"א) כתב, מעלה גדולה למי שמתפרנס ממעשה ידיו, וזהו מדת חסידים הראשונים, וזוכה לכל כבוד שבעה"ז ועוה"ב. ובהגה"מ (אות ב) כתב, יפה

ת"ת עם ד"א, ופי' ר"ת דד"א עיקר. ועי' בס' יד שאל (סי' רמו סק"ט) דהרי הכא אמר להו שיקבלו את ר' אבא לראש ישיבה, כדי שיהיה לו ממה להתפרנס, ועוד הביא כמה ראיות מגמרות שכך היה המנהג, ושורש מנהג זה ממה שדרשו חז"ל במס' יומא (ית.) עה"כ (אמור כ"י) "והכהן הגדול מאחיו", גדלו משל אחיו. ועי' מה שהארכנו במס' כתובות (קה: ד"ה כל המביא דורון) ויונעם לך.

10. ספר בניהו בן יהודע על סוטה דף מ/א

מריש הוה אמינא ענוותנא אנא. [1] לא היה אומר כן בפיו אלא בלבבו, כך היה חושב את עצמו שהגיע למדרגה זו, שראוי להיות נקרא עניו. [2] אי נמי כונתו לומר אני עניו מצד טבעי ומזגי:

11. ספר בניהו בן יהודע על סוטה דף מ/א

שם אמר להו עד דמצילנא לה לרבי אבא. קשא מה שייכות יש בזה לענוה. ונ"ל בס"ד. כי תשובתו זו שהשיב עד דמצילנא ליה לר' אבא, מוכח מתוכה להדיח, דכונתו לברוח מהשררה, שלא היה יכול לומר לא אתינא, כיון דאמנו עליה, ולכן דחה הענין של שררה שלו בקש, באומרו עד דמצילנא לר' אבא, כי אמר אולי מה דבני ובני ישנתה הדבר ויתבטל הענין, דאפשר שיבא לעיר אדם גדול בתורה יותר ממנו, ואז יאמר להם אית לכו רבה מיני, תמנו עליו להיות ראש ישיבה ויעשו כך, נמצא עניו דאין לו רצון ותאוה בגדולה, יען דלפי האמת מאי תליא הא בהא, הלא אדרבה אם יהיה הוא ראש ישיבה יהיו דבריו נשמעין יותר, ויהיה לו יכולת טפי להצילו. אי נמי אמר להם עד דמצילנא לר' אבא, כונתו הוא כי אני צריך לו בלימוד ההלכות בישיבה שיעזור לי בסברתו ובבקיאותו, ולכן בעוד בעלי חובות נוגשים אותו ומטרידים אותו לא אפשר להיות לי עזר ממני מצד חכמתו, וכל זה דבר מצד ענוה שלו, דרואה עצמו שהוא צריך לתלמודו של ר' אבא:

12. ספר השל"ה הקדוש - פרשת עקב

וכן היה מדת דוד, שהיה הכל שוה בעיניו השבח והגנות, על כן לא אכפת מידי במה שספר מדתו להתלמד ממנו, מאחר שלא היה שום רשם התפעלות בלבבו, וזהו סוד שאמר 'אם לא שויתי', רצה לומר, היתה בו מדת הנשתיית: {י} ובזה מתרץ קשיא אחת בסוף סוטה (מט ב), דתנו רבנן משמת רבי אליעזר כו', עד... משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא. אמר ליה רב יוסף לתנא, לא תיתני ענוה דאיכא אנא. אמר ליה רב נחמן בר יצחק [לתנא] לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא. וקשה, הלא זה הדבור בעצמו היה גאוה. אלא כדפרישית, היה במ בחינת נשתיית ולא עשה רשם. ...

13. ספר שערים מציוונים בהלכה

ר"א דרש באגדתא רחב"א דרש בשמעטא, שבקוה כו"ע לרחב"א כו'. עי' בגמ'

- עיין שם באריכות על מה לדרוש בשבת ויו"ט [ובענין לדרוש בהלכה או אגדה]

14. מרומי שדה מסכת סוטה דף מ עמוד א

א"ל אמשל לך משל למה הדבר דומה כו' ואפ"ה לא איתותב דעתיה מיניה. משום שאין המשל דומה, דהתם אפילו לא מכרו אלא אבנים טובות לא היו באים הרבה, משא"כ הכא אלו בא רחב"א לחוד היו הכל מתקבצין אפילו אינן יודעים, משום אגרא דכלה דוחקא, ורק משום שדרש ר"א אזלי לאגדה, וא"כ לא היה לר"א לדרוש בעת שדרש רחב"א בהלכה:

15. איזהו מקומן מסכת סוטה דף מ עמוד א

אמר רב מודים אנחנו לך ה' אלוקיננו על שאנו מודים לך - בבבאור "על שאנו מודים לך" נחלקו הראשונים: א. רש"י פירש "על שנתת בלבנו להיות דבוקים בך ומודים לך". וכע"ז פירש הרא"ש (פ"ג דברכות סי' כ) "על מה שזכיתנו מכל האומות וקרבתנו להודות לך" ... עוד ביאר הב"י דלעולם קאי אסיפא, ו"על שאנו

מודים לך" דבוק עם "כן תחיינו ותחננו וכו' ולעשות רצונך בלבב שלם", כלומר לפי שאנו מודים לך ונשמעים לעבודתך לפיכך תחיינו ותחננו וכו'. ועי' הערות מרן הגריש"א שתמה על ביאור זה. ב. תוס' כאן פירשו בשם הערוך "דקא מודו ציבור על ש"ץ אינון סומכין ומאי "על שאנו מודים לך" על ההודאה דקאמר ש"ץ וקא ענו אינון אמן". וביאר הב"י דלפירוש זה "על שאנו מודים" ר"ל מלבד מה שאנו מודים [כמו "על עולת התמיד"], דהיינו מלבד מה שאנו מודים בחזרת התפילה שאנו עונים אמן אחר הש"ץ, גם אנו מודים באמירה זו. ג. **עוד הביא הב"י נוסח "עד שאנו מודים לך", כלומר בעוד שאנו בחיים ואנו יכולים להודות לך** [כמו "עד שהמלך במסיבו"].

16. תוספות רא"ש על סוטה דף מ/א
על שאנו מודים לך. בירושלמי מסיים לה בא"י א-ל ההודאות:

17. איזהו מקומן מסכת סוטה דף מ עמוד א
רב אחא בר יעקב מסיים בה הכי וכו' - **בנוסח הבבלי אין חתימה, אולם בנוסחאות הירושלמי פ"ק דברכות [הובאו בתוד"ה על] חתמו כולהו "בא"י הא - ל ההודאות", וצ"ע היאך חתמו והרי אינה פותחת ב'ברוך', והב"י (סי' קכ"ז) הביא שעמד בזה הרשב"א בברכות (סו"פ אין עומדין) וכתב דשמא עשאה כסמוכה לעבודה, א"נ יש מקצת ברכות שחותמין אף שאין פותח ב'ברוך' ואינן סמוכות כלל.**

ולענין הלכה: הרמב"ם (תפילה ט.ד.) כתב הנוסח בלא חתימה וכדעת הבבלי. אולם הטור (סי' קכ"ז) פסק כהירושלמי לחתום, וכן היה נוהג הרא"ש. והב"י שם הביא מתלמידי רבינו יונה בברכות שכתבו לענין ברכת 'בורא נפשות' דכיון שלא הוזכר חתימה בתלמוד שלנו לפיכך הנכון לומר חתימה בלא שם, ויש לתמוד מדבריהם ל'מודים דרבנן' לחתום "ברוך א - ל ההודאות" בלא שם, וכן פסק בשו"ע (קכו. א.). ובביאור הגר"א פסק דהעיקר כהטור בשם הרא"ש לחתום בהזכרת השם. וכתב המשנה ברורה (סק"ד) דהעולם לא נהגו כן.

18. איזהו מקומן מסכת סוטה דף מ עמוד א
וראה בהגהות מהר"ץ חיות (תענית ז.) עפ"י דברי תוס' כתובות ב., שכל אמורא היה תופס לשונו המיוחד, ודרכו של ר"פ בכמה מקומות דאיכא פלוגתא לעשות כדברי שניהם אם אפשר.

19. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת סוטה דף מ עמוד א
אמר רב פפא הלכך נימרינהו לכולהו. שמעתי מהגאון מטפליק ז"ל, בעת שדרש בסיום מסכת, **דכיון דמצינו דעשר פעמים קאמר רב פפא הלכך וכו', דהיינו שצירף כל הדעות יחדיו, א"כ כיון שיש כאן אהבת תורה ואהבת ת"ח שלא יהא כאן חילוקי דעות, והטיל לשלום ביניהם זכה לעשרה בנים גדולים, דמאן דמוקיר רבנן הוי ליה בנין רבנן [כמ' שבת כ"ג ע"ב]. ומזכירים בכל סיום מסכת עשרה בניו. והוא זכה לזה.** [ואלו הן ה' מקומות שמצינו בכה"ג ברכות נ"ט. שם נ"ט: שם ס': שבת כ'. חולין מ"ו. שם ס"ה. שם ע"ו: תענית ו': מגילה כ"א: סוטה מ'. ועיין בספרו].

A. ערוך השולחן אורח חיים סימן ריח סעיף א
אע"פ שקיומינו ועמידתינו תמיד הוא בנס כמו שאנו אומרים בתפלה במודים ועל נסיד שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת וכו' מ"מ כל זה הם ניסים נסתרים וכרוכים בהטבע אבל הרואה מקומות שנעשו נסים לאבותינו בגלוי כמו ביציאת מצרים וכיוצא בזה מחוייבים אנחנו לברך בשם ומלכות ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה, וכך שנו חכמים במשנה דהרואה בריש פ"ט דברכות דניסי אבותינו נוגעים גם לנו בכל דור ודור כמו שמברכים על הימים שנעשו בהם נסים לאבותינו כחנוכה ופורים שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמנא"ז כמו כן אנו מברכין על המקומות שנעשו בהם נסים לאבותינו וברכות אלו הם בשם ומלכות כמבואר בירושלמי ובגמ' ילפינן לה ממה שאמר יתרו [שמות יח, י] ברוך ד' אשר הציל אתכם מיד מצרים [והטור הביא בשם הראב"ד דברכות אלו אינם בשם ומלכות וכל רבותינו חולקים עליו ע"ש]:

B. ערוך השולחן אורח חיים סימן ריט סעיף ב

ביאור הדברים כמ"ש בריש סי' הקודם שכל חיותינו וקיומנו הם ע"פ נסים ולא בטבע כמו שאנו אומרים על נסיד שבכל יום עמנו וכו' והמתבונן בחיי עמנו בני ישראל באריכות גליותינו וגודל פזרנו ראה יראה בעינים פקוחות כי ד' שוכן בקרבנו תמיד כמו שהבטיחנו בתורתנו הקדושה ואף גם זאת וגו' וזהו מאמרם ז"ל [מגילה כ"ט.]. גלו לבבל שכינה עמהם וכו' כלומר שהכל רואים שקיום בני"י אינו בטבע כלל וכלל ואף גם בהדורות העושים מעשים לא טובים עכ"ז שכינתו לא סר ממנו כדכתיב [ויקרא טז, טז] השוכן אתם בתוך טומאתם אלא שמייסר אותנו ועל זה נאמר [תהלים קיח, יח] יסור יסרני י' ולמות לא נתנני וזהו כלליות מצבינו בכלל ובפרט:

C. ערוך השולחן אורח חיים סימן ריט סעיף ג

אך הנסים נחלקים לשני קצוות עם דרך המיצוע והיינו הקצה האחד [1] כשהנסים גלויים ויוצאים מגדר הטבע לגמרי כמו נסי מצרים וכדומה ועל כאלו צריכים לברך ברכה שעשה נסים לאבותינו או שעשה לי נס וזהו הדינים המבוארים בהס' הקודם [2] והקצה השני הנסים הכרוכים לגמרי בהטבע כמו כל פרנסתינו וכל קיומנו ועל זה לא שייך ברכה פרטית ויוצאים בהתפללות התמידיות שמזכירים במ הודאה מודים אנחנו לך וכו' ועל נסיד וכו':

D. ערוך השולחן אורח חיים סימן ריט סעיף ד

ויש עוד מין שלישי [3] והוא ממוצע בין הנסיות ובין הטבעיות והיינו שהעניין הולך בטבע אבל יוצא מעט מגדר הטבע אל טבע הנסיות לדוגמא העובר ארחות ימים וזהו טבע אמנם כאשר יקומו רוחות וסערות קשה ע"פ הטבע שתנצל הספינה ומ"מ אינה יוצאה מגדר הטבע לגמרי כמוכין וכ"ש הולכי מדבריות שהם בסכנה עצומה וכן היושב בבית האסורים והחולה שתקפה עליו מחלתו ולכן לברך לשון נס א"א ורק נותן תודה פרטית להשי"ת על הדבר הזה ומצדיק עליו הדין בהברכה שהיסורים שהגיע לו הוי מפני חטאיו והצלתו הוא גמולת טובה מהשי"ת אך לחייבים:

20. איזהו מקומן מסכת סוטה דף מ עמוד א

אר"י לעולם תהא אימת צבור עליך שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי שכינה - כלומר אף על פי שאחוריהם כלפי שכינה ונראה גנאי, מ"מ מותר כדי שיהיו פניהם אל העם מפני אימת וכבוד הציבור. ומקור דין זה הוא כדילפינן לעיל לח. "כה תברכו פנים כנגד פנים", וצ"ל דדריש ר' יצחק טעמא דקרא דהוא משום שתהא אימת ציבור עליהם. ועל מנחת סוטה, ונתיבות הקודש.

21. דרשות הר"ן - הדרוש הראשון

ועל זה הצד אשר אמתה לנו ההויה הטבעית, הוא מה שהפליגו לנו רבותינו ז"ל בשבחו ומוראו של צבור, עד שאמרו, לעולם תהא אימת צבור עליך, עד שמצינו שנענש אדון הנביאים בזה באמרו, שמעו נא המורים, ואע"פ שכל אחד מצד פרטיותו היה ראוי לזה, ואמרינן בפרק קמא דקדושין, וכי תימא בני סכלי לא מקרו בני ת"ש בנים סכלים המה, וכ"ת בני דלא מהימנ' לא מקרו בני תא שמע בנים לא אמון במ. רצו בזה שאע"פ שכל אחד מצד עצמו אינו ראוי לזה, מצד הצטרפו לזולתו יקנה הכלל שבח ומעלה יותר ממה שראוי מצד פרטיו, כאשר קנו המורכבים כלן סגולות ומעלות אשר לא היו בנפרדים אשר קובצו מהן. וכבר רמזו לנו בחלבנה שהושמה עם סמני הקטורת, והיה מן הנראה שתפסיד אותם להפסד הריח הזה, ואם כל זה אמתה לנו הנבואה שאין להם שלמות זולתה, כי כן הענין בהצטרף עמנו בעבודתנו לשי"ת, החוטאים והפושעים שלא יפסידו עבודתנו, אבל תהיה בזה יותר שלימה:

22. משנה ברורה על או"ת סימן קכח

(טו) במנעלים - ... ויש להצניע המנעלים שלא יעמדו בגלוי בביהכ"נ מפני הכבוד ויחלצם קודם נטילה אך כשאפשר לו לחלצם אחר נטילה ושלא יגע בהם יכול לחלצם אחר נטילה [אחרונים]... (יח) ונהגו להקל בקצת מקומות - ומ"מ בבתי שוקיים שלנו [שקורין שטיוויל"ל] שרגילין לילך בהם בשוק בטיט אין להקל משום כבוד הציבור [פר"ח ע"ש] ולפי טעם זה גם במנעלים של גמי שלנו [שקורין קאלאסי"ן] ג"כ

אינו נכון מטעם זה. כתבו האחרונים דאין נכון לעלות לדוכן יחף ממש שהוא דרך גנאי שאין רגילין בזמן הזה לילך יחף לפני גדולים אלא יש לילך בפוזמקאות של בגד וכן המנהג:

23. איזהו מקומן מסכת סוטה דף מ עמוד א

שמה נפסקה לו רצועה בסנדלו ואזיל למיקטריה ואמרי בן גרושה או בן חלוצה הוא - **הטורי אבן** (ה"ה לא): **הקשה הרי לעיל לח: אמרינו דאם הכהן סליק לפרקים לדוכן לא חיישינן שיאמרו בן גרושה או חלוצה הוא. [1] ותירץ דהתם בי"ד הוא דלא חיישי, אבל הכא חיישינן למה שיאמרו העם ויוציאו לעז. [2] והגהות הרד"ל כאן תירץ דהכא חיישינן טפי לפי שכבר עלה לדוכן וירד ממנו. וראה עוד מנחת סוטה.**

24. תוספות מסכת סוטה דף מ עמוד א ד"ה שמה תפסוק

שמה תפסוק רצועה בסנדלו - **פירש ר"ח שמע מינה דמותר ליכנס בבית הכנסת בסנדל ובמנעל** דלא אסרו אלא שלא לעלות לדוכן בסנדל ורבי הביא כמו כן מפרק שלישי דמגילה (דף כד:): האומר איני עובר לפני התיבה בסנדל אף יחף לא יעבור אלמא דאפילו לפני התיבה מותר לעבור בסנדל והכי מסיק בהדיא בפרק הרואה (ברכות דף סג.) אמר רבא מה ביתו אקפנדריא קפיד איניש ארקיקה ואמנעל לא קפיד איניש אף בית הכנסת קפנדריא אסור ורקיקה ומנעל שרי.

25. תוספות מסכת סוטה דף מ עמוד ב ד"ה וכל כך

וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש - **תימה והלא היו עונין ברוך שכמל"ו כשהיו שומעין שם הקדוש** כדתנן בפרק אמר להן הממונה (יומא דף לה:): ובפרק טרף בקלפי (שם דף לט.) **וזה היה הפסק גדול מעניינת אמן ועוד שהיו נופלין על פניהם שהרי כשהיו שומעין את השם מפי כהן גדול בשעת הגרלה היו נופלין על פניהם כדאיתא בירושלמי הקרובים היו נופלין על פניהם והרחוקים היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ואלו ואלו לא היו זזין משם עד שהיה מתעלם מהן ונראה דהתם ה"פ הקרובים היו נופלים וכ"ש שהיו אומרים בשכמל"ו אבל הרחוקים לא היו נופלין אלא בלא נפילה היו אומרים והיה שם הקדוש מתעלם ומשכח מן השומעים קודם שהיו זזין משם מ"מ קא חזינן שהיו מפסיקין בעניינתן בשכמל"ו **ושמא היו עונין בשכמל"ו לאלתר כשהיו שומעין שם הנכבד והנורא ולא היו ממתניין עד סוף הפסוק ולפי שלא היו מפסיקין בין פסוק לפסוק חשוב להו כמו ברכה אחת.****

26. חידושי בתרא - המסביר

צ"ג) ריש מ: תוס' ד"ה וכ"כ למה לפי שאין עונין אמן במקדש וז"ל ותימה והלא היו עונין בשכמל"ו כשהיו שומעין שם הקדוש כו', מ"מ קא חזינן שהיו מפסיקין בעניינתן בשכמל"ו, ושמה היו עונין בשכמל"ו לאלתר כשהיו שומעין שם הנכבד והנורא, ולא היו ממתניין עד סוף הפסוק, ולפי שלא היו מפסיקין בין פסוק לפסוק, חשוב להו כמו ברכה אחת ע"כ. ואילו המסביר תירץ אחרת דסתם הפסק מילים לא מחלק הברכות, ורק באמן דהוי קיום הברכה, והוי קבלת הברכה חשיב כסיום הברכה ומחלקה לשלש. לכאורה מהרמב"ן ז"ל פ' נשא ו' כ"ג שמעינן דלא כהמסביר וז"ל כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם וכמ"ש רבותינו — במקדש בשם המפורש ובמדינה בכנויו, במקדש היו אומרים אותה ברכה אחת ובגבולין שלש ברכות, כי הברכה במקדש מיוחדת בשם המיוחד ע"כ. שמעינן דזה שענו "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", הוי קיום וקבלת הברכה של "חיים עד העולם", ושוב אין לחלק בין "אמן" לבשכמל"ו, אם לא כדפירשו תוס'.

27. מרומי שדה מסכת סוטה דף מ עמוד ב

ומנין שעל כל ברכה וברכה תהלה כו'. והא דאין אומרים במקדש בברכת כהנים אחר כל ברכה ברוך שם כבוד וגו' כמו בביהמ"ק בכל הברכות, היינו משום שאין אומרים תהלה זו אלא אחר הברכה ברוך אתה ה' אלקי ישראל מה"ע ועד העולם, ובבר"כ א"א להוסיף לשון זה, ואמן אין עונין כלל במקדש מדתקנו נוסח זה הברכה והתהלה:

28. איזהו מקומן מסכת סוטה דף מ עמוד ב

וכהן גדול עומד ומקבל וקורא - בנוסח המשנה (כאן, וביומא ריש פ"ז) איתא "וכהן גדול עומד ומקבל, וקורא עומד". וכע"ז הביא הגהות הב"ח ביומא שם גירסת ס"א "עומד וקורא". ברם לענין קריאת המלך איתא במתני' לקמן מא. דהגם שמקבל הס"ת בעמידה אבל רשות בידו לישב בקריאתה. ועל בדברינו שם ד"ה והמלך עומד (אות ג).

29. איזהו מקומן מסכת סוטה דף מ עמוד ב

חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנה לו לראש הכנסת וכו':

ב] מפירש"י (יומא סח:) משמע שהיה נוטל הס"ת מבית הכנסת הסמוך לעזרה, וצ"ע דבב"ב יד. איתא דס"ת מונח בארון בקדש הקדשים, ופירש"י שם (יד: ד"ה ספר עזרה) דבו קורא כהן גדול ביוהכ"פ, וא"כ לוקחין אותו מהארון.

והנה תוס' ב"ב שם יד. (ד"ה שלא יהא) נקטו בפשיטות דלא אשכחן בסדר יומא שהיו מוציאים הס"ת מן הארון לקריאת הכ"ג, ולכאורה הוא דלא כפירש"י, אבל כתב הרש"ש שם שרש"י מיירי בבית שני שלא היה ארון, ואף שנגנז הארון אפשר שלא נגנז הס"ת שעמו, ועוד שהרי י"ג ספרי תורה כתב משה ואולי נשתייר אחד מהן בבית שני.

ובהערות מרן הגריש"א (יומא שם) תמה מה הקשו תוס' בב"ב דאסור ליכנס לקה"ק להוציא הס"ת מן הארון, ולא אשכחן בסדר יומא שהיה מוציאו, והלא סדר יומא בבית שני מיירי דליכא ארון.

30. איזהו מקומן מסכת סוטה דף מ עמוד ב

א] תוס' רי"ד ומאירי (יומא סח:) הביאו ירושלמי (יומא פ"ז ה"א) וז"ל "בכל אתר אתמר הולכין אצל התורה והכא [כהן גדול ביוהכ"פ ומלך בשעת הקהל] מוליכין התורה אצלן, אין, על ידי שהן אנשים גדולים התורה מתעלה בהן".

31. ספר בניהו בן יהוידע על סוטה דף מ/ב

חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנה לראש הכנסת. לפי פשוטו הוא משום כבוד המלך, להראות שיש כל כך מעלות של שררה תחתיו, אך נראה לרמזו בס"ד, שהיה סדר זה בדקדוק שהוא של חמשה בני אדם שהם חזן, וראש הכנסת, וסגן, וכהן גדול, ומלך, כנגד כבוד תורה שבכתב שנכתבה בחמשה ספרים, וכנגד כבוד תורה שבעל פה שנמסרה בחמשה, שהם משה יהושע זקנים נביאים ואנשי כנסת הגדולה, וכאשר סידרם התנא באבות [פ"א מ"א], משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע וכו', וראשי תבות חמשה הנזכרים הוא חס"ר מ"ך שהוא ר"ת ח'זן ס'גן ר"אש הכנסת מ'לך כ'הן גדול, רמזו לו בזה רמז למלך שלא יתגאה, אלא יהיה מך בדברים הגופניים, וימצא עצמו חסר בדברים הנפשיים. והא דקורא המלך מיושב, לרמזו לו אע"פ שהוא מלך חייב לעשות תורתו קבע, והישיבה תורה על קבע:

32. איזהו מקומן מסכת סוטה דף מ עמוד ב

א] ברכות הכ"ג הן על מקרא הפרשה, ויש לעיין מה מקור דין קריאת הכ"ג הפרשה ביוהכ"פ:

[1] רש"י (יומא סח: ד"ה בא לקרות) פירש דילפינן ממלואים דאמרינן (יומא ה:): שמקרא הפרשה מעכב.
[2] ותו"י (יומא שם) ותוס' הרא"ש (כאן, וביומא שם) הביאו בשם הירושלמי שלמד מקור הדין מדכתיב "ויעש כאשר צוה ה'", וביאר תוס' הרא"ש דהיינו שצריך להודיע שעשה כאשר צוה ה'.
[3] והריטב"א (יומא שם) פירש דברי הירושלמי וז"ל "לומר דאפילו צואות יש לו לעשות כאשר צוה, כלומר שיקראם אף הוא בדיבור כאשר צוה ה' בדיבור" עכ"ל. וע"ע משך חכמה פ"א אחרי (ד"ה אולם בירושלמי). והשיח יצחק ביומא שם כתב דרש"י ס"ל שדרשת הירושלמי היא אסמכתא בעלמא. ונפק"מ בין הילפותות האם מקרא פרשה זו מעכב, וכ"כ המאירי ביומא די"א שכיון שילפינן לה ממלואים מקרא הפרשה מעכב כמלואים, ע"ש.

[4] והנה התו"ט כאן נקט שקריאת הכ"ג ביוהכ"פ אינה אלא תקנה ומנהג מאנשי כנסת הגדולה, וכבר השיג עליו הרש"ש (לקמן מא.) מדברי רש"י ותו"י ביומא הנ"ל שמבואר דהוא מן התורה. וראה עוד ביומא שם בגבורת ארי, שפ"א, וחוקת היום.

33. תוספות הרא"ש מסכת סוטה דף מ עמוד ב

ברכת כ"ג כיצד חזן הכנסת נוטל ס"ת וכו'. ירושלמי מנין למקרא פרשה ר' אידי בשם ר' יוחנן ויעש מה ת"ל כאשר צוה יי' מכאן לקריאת הפרשה, ולא ידענא אמאי נאמרין בלשון הקדש מאי שנא משאר תפלה וברכות, ושמא משום מעלת קדושת היום תקנום לומר בלשון הקדש.

34. תוספות הרא"ש מסכת סוטה דף מ עמוד ב

ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה. במס' יומא תמה רבינו יצחק והאיך קורא על פה והא אמרינן בגטין פ' הניזקין דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה, [1] ותירץ דמצוה מן המובחר לקרות אותן שבכתב בכתב ואותן שבעל פה על פה ומשום כבוד צבור שלא להטריח עליהן התיירו לקרותו בעל פה, [2] וריב"א פי' הואיל ואינו קורא אלא עבודת היום יכול לקרות בעל פה, כעין תפלת המוספין שאנו קורין על פה... [3] ותירץ כיון דאינו מוציא רבים ידי חובתן בקריאתן יכול לאומרן על פה. וא"ת האיך אנו אומרינן הלל על פה והלא הוא מוציא רבים ידי חובתן כדאיתא פרק לולב הגזול, [4] וי"ל משום דאינו אלא שבת והודאה הילכך יכול לאומרו על פה...

35. איזהו מקומן מסכת סוטה דף מ עמוד ב

ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה - בגלה"ש (יומא סח:) ציין לדברי הרבינו יונה בברכות (ה) בדפי הרי"ף, ד"ה לא הפסיד) דלכאורה הא קי"ל דברים שבכתב אין רשאי לאומרן בע"פ, אלא דהכלל הוא שכל פרשה שיש בה מצוה פעם אחת לאומרה כגון ק"ש וברכת כהנים וקרבתות - מעתה יכול לאומרה כמה שירצה אפילו בע"פ ושלא לשם חובה, ואמירה זו דכהן ביוהכ"פ הוא גם מענין הקרבנות.

ותוס' הרא"ש (כאן, וביומא סח:) ותו' ורישב"א (יומא ריש ע.) תירצו דלקרוא מן הכתב הוא מצוה מן המובחר, ומשום כבוד צבור שלא להטריחן התיירו בע"פ. ועוד תירצו דכל שאינו מוציא רבים ידי חובתן בקריאתו יכול לאומרם בעל פה, ע"ש. וע"ע מג"א (קמ"ד. א.) ומשנה ברורה (מט. ג.). וראה עוד בהרחבה בחי' הגרי"ז בסוגיון.

36. תוספות הרא"ש מסכת סוטה דף מ עמוד ב

ומברך עליה שמונה ברכות על התורה וכו'. ברכת התורה לפניך ולאחריה חשיב בחדא.

37. קרן אורה על מסכת סוטה דף מ/ב

משנה ואומר יתר ממה שקריתי לפניכם כו'. צ"ל דזה לא חשיב הפסק בין ברכת התורה שלפניה ושלאחריה ובמנין השמנה ברכות לפי משנתנו צ"ל דעל ישראל ושאר תפלה ברכה אחת היא דאי לאו הכי ט' ברכות ה. תורה א'. עבודה ב'. הודיה ג'. מחילת העון ד'. מקדש ה'. על ישראל ו'. על הכהנים ז'. על ירושלים ח'. ושאר התפלה ט'. אלא שמע מינה דישראל ושאר התפלה ברכה א' היא. וכן תנן במתניתין ישראל קודם לכהנים ולקמן בברייתא תניא ברכת הכהנים תחלה והרמב"ם ז"ל בפי' המשנה (מ"ז) כתב דח' ברכות הוא עם ברכת התורה לפניך דברכת ירושלים לא חשיב כלל ושאר התפלה בכלל ברכת ישראל היא וא"כ ליכא אלא ז' ברכות לאחריה:

38. גבורת ארי מסכת יומא דף סח עמוד ב

וכהן גדול עומד ומקבל וקורא אחרי מות. קשה לי מדלא קאמר וכהן גדול עומד ומקבל ומברך על התורה לפניך כדרך דתני דמברך לאחריה על התורה אלמא אין צריך לברך ברכת התורה לפניך ואמאי מאי שנא לאחריה דמברך כדרך שמברכין בציבור ולפניה אין מברך. מיהו הא לא קשיא אלא למאי דפירש רש"י לקמן דהאי על התורה דמברך לאחריה היינו ברכה שלאחריה בציבור שהוא אשר נתן לנו וכו' אבל בירושלמי א' על התורה "הבוחז בתורה" אם כן זהו ברכה חדשה שתיקנו אחר קריאת כהן גדול אבל אותן ברכות שתקנו על קריאת התורה בציבור לא תקנו לכהן גדול דהא יחיד הוא. מיהו בגמ' מפרש על התורה כדרך שמברכין בבית הכנסת והיינו ברכת אשר נתן לנו כדפירש רש"י ואם כן מאי שנא לפניך מלאחריה והרמב"ם בפירוש המשנה פי' אלו הח' ברכות הא' אשר בחר בנו מכל העמים וכו' ואחר שישלים קריאתו מברך אשר נתן לנו וכו' והיא הברכה הב'. ואני תמה והא אנו תנן ומברך אחריה ח' ברכות אלמא כל הני ח' אחר הקריאה חשיב ולא קודם לה. ועוד קשה לי הא לפי פי' דעל התורה הוי ב' ברכות אם כן שלמו לו מנין הח' ברכות הללו בעל ישראל וכמו שכתוב בפ"י ואנו על שאר תפלה נתן אחר כך ומפרש בגמרא ועל שאר וכו' רנה תחינה וחזותם בשומע תפלה אלמא שאר תפלה נמי בחתימת ברכה הויא ולדבריו הוה ליה ט' ברכות עם זו כיון דברכת התורה ב' ברכות הן ובתרתיה חשיב להו והיה נראה לי כיון דקריאה זו של כהן גדול אינו חובת ציבור כקריאת ספר תורה בשבת ויום טוב ושאר ימים שקורין בספר תורה מתקנת נביאים דחובת ציבור הוי והכל חייבים בה מה שאין כן קריאה זו דכהן גדול אינו אלא חובתו לבד דרמי רחמנא עליה קריאת הפרשה ואין הציבור חייבים

בשמיעתה וכדנתי סיפא הרואה כהן גדול כשהוא קורא אינו רואה פר ושעיר הנשרפים כו' ולא מפני שאינו רשאי וכו' ומשמע דהאי לא מפני שאינו רשאי ארישא דהרואה כהן גדול כשהוא קורא נמי קאי דרשאי להניחו ולצאת אלמא אין קריאה זו אלא חובת כהן גדול לבד משום הכי לא תקנו ברכה לפניו כדרך שתקנו בקריאת ציבור **וסגי ליה בברכת התורה שבירך שחרית** כמו כל אדם. **מיהו הואיל ומכל מקום קריאה זו חשובה יותר מתלמוד תורה דשאר כל יחיד דרמי רחמנא עליה קריאת פרשה זו לפיכך עדיפא משאר ת"ת דיחיד ומברך לאחריה הואיל ואכתי לא בירך אותה כלל עד השתא**

מה שאין כאן לפניו דכבר בירך אותה תו לא צריך דלא חשיב כל כך כציבור לחזור לכפול ברכה שלפניה אלא דק"ל על תי' זה מהא דתנן פרק ז' דסוטה (דף מ"א) גבי קריאת המלך משנה תורה במוצאי שביעית וקורא מתחילת אלה הדברים וברכות וקללות עד שגומר כל הפ' ברכות שכהן גדול מברך אותן המלך מברך אותן אלא שנותן של רגלים תחת מחילת העון משמע דאין מברך אלא ברכות של כהן גדול בלבד ולא ברכת התורה שלפניה ועוד דהא לא קאמר שמברך לפני קריאתו והא קריאה זו חובת ציבור הוא והכל חייבים בשמיעתה מן התורה כדכתיב למען ישמעו ואמאי אינו מברך לפניו וכי גרע מקריאת ציבור בשבת ויום טוב ושאר ימי הקריאה דאינו אלא תקנת נביאים ואפילו הכי מברך לפניו ואף על פי שבירך כבר חוזר ומברך ויש ליישב זה אלא שאין כאן מקומו ובחי' למסכת סוטה יתבאר זה:

39. ספר שערים מציוונים בהלכה

אין ישיבה בעזרה אלא למלכות בית דוד כו'.
פרש"י דאין כבוד שמים בכך כו'. ומשמע
דאינו אלא מדרבנן. ובמס' יומא (סט:) הובא
נמי סוגיא דהכא, ופרש"י שם אין ישיבה
בעזרה כו' משום דכתיב (שופטים יח-ה) "
"לעמוד לשרת... העומדים שם לפני ה'". ולא
מצינו בה ישיבה. ומשמע דזה דאורייתא.
ובמס' סנהדרין (קא:) איתא, גמירי אין ישיבה
בעזרה כו', ופרש"י הלכה למשה מסיני. והרי
דבכל הג' מקומות פרש"י אחרת. וכן העיר
במשנה למלך (ביהב"ח פ"ז ה"ו) ומפרש,
דבאמת הוא הלכה למשה מסיני, וקראי
אסמכתא בעלמא, והא דכתב רש"י כאן משום
כבוד שמים, בא לתת טעם למה אסרה תורה,
משום כבוד שמים, וכן מוכח ממש"כ רש"י
חוץ ממלכי בית דוד שחלק להם המקום כבוד,
ומבואר שהוא מה"ת, אבל מתוס' במס' זבחים

(טז. ד"ה מיושב ת"ח) שכתבו, ושמא הא דאין ישיבה בעזרה כו' אינו מן התורה כו', משמע מזה דמספקא להו דבר זה. ובמנ"ח (מצוה רנד) הקשה עליו, דמהא דכתב רש"י שחלק להם המקום כבוד אין ראייה, כיון דחזינן דמפורש בקרא דדוד המלך ישב, א"כ לא היה כח ביד חז"ל לאסרו כמש"כ הטו"ז (יו"ד סי' קיז סק"א, או"ח סי' תקפח סק"ב) עיי"ש מש"כ בזה [ובדברי הטו"ז כבר הארכנו במס' יבמות קא. ד"ה חלצה]. ובאור זרוע (הלי' פסחים סי' רכז) כתב, דאין איסור ישיבה בעזרה אלא מדרבנן.

40. רש"י על סוטה דף מ/ב [בטעם שהותרה ישיבה בעזרה למלכי בית דוד]

אלא למלכי בית דוד – [1] שחלק להם המקום כבוד להראות שמלכותו שלימה:

41. מהרש"א חידושי אגדות מסכת סוטה דף מ עמוד ב

אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד שנאמר וישב דוד גו'. לא היה בימי דוד עזרת בהמ"ק אבל תוך הקלעים של המשכן היה במקום עזרה ושם ישב דוד לפני ה' גו' [2] והענין כי מקום המשכן והמקדש הוא כסא ה' כדכתיב אוה למושב לו ולמלכות בית דוד קרי הכתוב כסא ה' כמ"ש בד"ה וישב שלמה על כסא ה' גו' וק"ל:

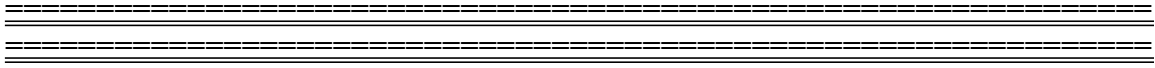
42. איזהו מקומן מסכת סוטה דף מ עמוד ב

[ד] האם בזמן אכילת הקדשי קדשים שרי לישב משום דאכילה צורך עבודה - הוא פלוגתא תירוצי תוס' יומא כה. (ד"ה אין ישיבה). וב' תירוצים הללו איתא גם בתוס' זבחים טז. (ד"ה ומה יושב), ובשטמ"ק שם (אות כ'). והנה לדעה דמידי דצורך עבודה שרי לישב, ניהא נמי הא דאיתא בתוס' זבחים נה: (ד"ה גובהה) דשרי לשחוט מיושב.

43. איזהו מקומן מסכת סוטה דף מ עמוד ב

כדאמר רב חסדא בעזרת נשים ה"נ בעזרת נשים - לפי המבואר בסוגיין דקריאת הפרשה בעזרת נשים היא - מחדש המקדש דוד (סי' כ"ד ריש אות ז') דאם נטמא הכהן גדול ושימש אחר תחתיו, לדברי תו"י ותוס' הרא"ש

(יומא יב:) דהפר ואיל באין משל הכ"ג הראשון דאין השני אלא שלוחו - גם קריאת הפרשה חוזרת אל הראשון, שהרי טמא מותר להכנס בעזרת נשים.

1. בן יהודע על סוטה דף מ/א

ר' חייא בר אבא דריש שמעתתא, ורבי אבהו דריש אגדתא. נראה שהיה להם שתי בתי מדרשות שהיו זה בצד זה, או זה לפניו מזה, והיה מנהגם של אותו מקום לדרוש בשתי המדרשות בפרק אחד, ולכן כיון דאקלעו רבנן לההוא אתרא, זימננו שידרשו אחד בזה המדרש, ואחד בזה המדרש. והא דעשה המשל של הדורש אגדה למוכר מיני סדקית. אין בזה זלזול לדברי אגדה, אלא אדרבה הוא שבח גדול, כי דברי אגדה יש בהם פשט ודרש ורמז וסוד, שהם ראשי תבות פרד"ס, כנגד ד' עולמות אצילות בריאה יצירה ועשיה, והדרשן מקשר בהם העולמות זה בזה, ומחברם כמעשה מחט סדקית, התופרת ומחברת חתיכות הבגד זה בזה, ומתקנת הקרעים והנקבים, כי על כן מעלתם גדולה, דעניית הקדיש שאומר הדרשן אחריהם מסוגלת לכפרת עונות, ולכן המשילם למיני סדקית שהם מחטים דקים, דקורין אותם מחט סדקית, על שם שמחברת הנקבים והסדקים כדאיתא בערוך [ערך סדק]:

ועוד נ"ל בס"ד, רמז במשל זה על מעלת דברי אגדה, שכולם יש בקרבם סוד, שבו נעשה סוד הנסירה, כדי לעשות זווג במידות הקדושים העליונים, ורמז זה בסדקית שהוא לשון סדק, ונמצא הוא עשה שבח גדול לדברי אגדה במשל זה, ורק לעיני השומעין הגדיל בשבח השמעתתא על דברי אגדה, כי לזו דימה לאבנים טובות, ולזו דימה למיני סדקית, כדי להפיס דעתו של ר' חייא בר אבא. ומה שאמר ואפי הכי לא אתיב דעתיה, לאו משום גאוה וקנאה חס ושלום, אלא מחמת הבושה שנתבייש מחמת אותם בני אדם שנשמטו ממנו, שעשו לו בושה בדבר זה:

2. מהר"ל חדושי אגדות על סוטה דף מ/א

לעולם תהא אימת צבור עליך וכו'. לא שגדול כבוד צבור יותר מכבוד שכינה, שאין הדבר כך כלל, אבל כך פירושו, בשביל שאם פונים אחוריהם כלפי שכינה אין נראה הגנאי, שאין השכינה בנגלה, ואם היו פונים אחוריהם אל העם היה זה נגלה ביותר, ולכך היו פונים אחוריהם אל השכינה ופניהם אל העם: